

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Лариса Богиня

*Вищий державний навчальний заклад
„Українська медична стоматологічна академія” (Полтава)*

Щорічно на навчання у вищі навчальні заклади України приїжджають іноземні громадяни з країн Близького Сходу, Африки, Азії, які народилися і виростили в суспільствах, що за своїми звичаями, традиціями, законодавством, світоглядом, віросповіданням відрізняються від європейських. Отже, потрапляючи в українське середовище, вони мають проблеми не тільки мовного, а й психологічного характеру. Процес соціально-культурної адаптації потребує поєднання навчальних і виховних заходів як на підготовчому етапі навчання, так і впродовж усього періоду перебування іноземних студентів в Україні.

Ключові слова: українська мова як іноземна, країнознавство, соціокультурна адаптація.

Одним із найважливіших чинників успішного навчання іноземних студентів на підготовчому факультеті (відділенні) є їхня якомога повніша та швидша адаптація до умов проживання в новій країні, до особливостей побуту та навчання, культури і традицій народу, серед якого іноземець має прожити декілька років. Тому дуже важливо в цей період раціонально організувати та поєднати навчальну і виховну роботу задля досягнення найкращих результатів.

Безумовно, найбільше впливає на адаптацію іноземних студентів мовне середовище. З проголошенням незалежності України і наданням українській мові статусу державної почали відбуватися суттєві зміни в мовній ситуації східних та центральних областей країни. Умови життя та навчання у цих регіонах ставлять іноземця у досить скрутне становище: він живе і навчається у двомовному українсько-російському середовищі.

З метою вирішення цієї проблеми на підготовчому відділенні для іноземних громадян УМСА з початку його створення (1997) розроблено ознайомчий практичний курс української мови. Студенти вивчають основи української фонетики, графіки та орфографії, граматики. Програма та навчальний посібник укладені за лексико-тематичним принципом.

Головна мета курсу – мовна підготовка студентів-іноземців. Завданням курсу є, з одного боку, забезпечити знання основ української мови, навчити сприймати і продукувати інформацію цією мовою, з іншого – розвивати пізнавальні здібності та навички студентів-іноземців. Запропоновані теми визначаються комунікативними і пізнавальними потребами, що відповідають найтиповішим мовним ситуаціям, як-от: „Місто, де я навчаюсь”, „Магазин, ринок”, „Лікарня, поліклініка, аптека, лікування”, „Ідальня, кафе, ресторан”, „У гостях, зустріч з товаришем”, „Зовнішність, характер та поведінка

людини”, „Календар, погода”, „Час, виміри часу” тощо. Системне подання лексичного матеріалу (у нових текстах, діалогах, мовних конструкціях, оригінальних зразках української поезії, жартах) передбачає роботу над формуванням словникового запасу студентів.

Теоретичний матеріал у посібнику подано стисло, у вигляді таблиць, схем тощо. Основне місце відведено комунікативним вправам, які відтворюють життєві ситуації і наближають студентів до реальних умов спілкування, що сприяє адаптації студентів і їхньому швидкому включенню в процес комунікації на початковому рівні.

За статистичними даними, отриманими науковцями Одеси, тестування інтелектуальної підготовленості студентів показало, що близько 25% відчують значні труднощі в опануванні мови. А всім нам зрозуміло, що саме від успішності оволодіння мовою істотно залежить рівень вивчення загальноосвітніх та спеціальних дисциплін.

Успішному засвоєнню мови іноземними студентами сприяє поєднання аудиторної та цілеспрямованої позааудиторної роботи, що є важливим складником усього навчально-виховного процесу і пов'язано з кінцевою метою навчання та виховання.

На підготовчому відділенні УМСА особливу увагу приділяють позааудиторній навчально-виховній роботі, яку проводять за чотирма напрямками:

1. Бесіди з найбільш актуальних питань щодо організації навчання та побуту студентів.
2. Робота в гуртожитку, яку виконують куратори академічних груп та інші викладачі підготовчого відділення.
3. Ознайомчі та навчальні екскурсії, що мають на меті прищепити студентам повагу до України, її народу, історії, культури, традицій.
4. Засідання мовного клубу „Меридіани дружби”.

Уже на першому тижні навчання та перебування іноземців в Україні адміністрація відділення проводить групові бесіди стосовно правил проживання в Україні, дотримання паспортного режиму, медичного страхування та медичного обслуговування, організації навчального процесу тощо. Протягом навчального року викладачі проводять бесіди на валеологічну тематику, а також про раціональне харчування, профілактику вірусних інфекцій, організацію робочого дня та ін.

Як відомо, труднощі адаптації до життя і навчання в Україні полягають не лише в існуванні мовного бар'єру. Студент має звикнути до нових умов життя у незнайомій країні, ознайомитися з особливостями побуту і, звичайно, змиритися з ними. Для багатьох студентів, з якими нам доводиться працювати (а зараз на підготовчому відділенні навчаються громадяни з 19 країн), відмова від старих звичок та умов життя і пристосування до нових – дуже складний, навіть болісний процес. Більшість студентів, як правило, не мають навичок роботи по господарству: не вміють варити їсти, прибрати кімнату, тому що вдома ніколи не займалися вирішенням цих проблем.

Прибувши в Україну і отримавши кімнату в гуртожитку, студент вирішує проблему облаштування кімнати та сумісного проживання з незнайомою людиною. Щоб уникнути стресових ситуацій, з перших днів перебування студентів у гуртожитку з ними працює куратор, допомагає своїм вихованцям вирішити цілу низку проблем. Часто після відвідування гуртожитку ми проводимо екскурсії до спеціалізованих магазинів. Студенти, відчуваючи турботу про себе, заспокоюються, розуміють, що побутові питання поступово вирішуються, а в разі потреби можна звернутися за порадою

до викладача. Одночасно студенти засвоюють необхідну побутову лексику та вчаться спілкуватися в торговельних центрах, шліфуючи навички слухати та вести діалог.

Куратори проводять бесіди про правила проживання в гуртожитку, необхідні з декількох причин. По-перше, це пов'язано з фізіологічною адаптацією до клімату, режиму дня. Деякі студенти після занять відпочивають, а о 23-й годині починають вести активний спосіб життя. Тому головне завдання куратора – попередити конфліктні ситуації, пояснити норми проживання. Періодично ми проводимо тренінг поведінки в конфліктних ситуаціях, що має на меті пом'якшити наслідки з'ясування стосунків між студентами. Під час відвідування гуртожитків куратори зі студентами відпрацьовують етикетні форми спілкування, створюють ситуації, в яких студент має реалізувати набуті мовні навички. Таким чином, закріплюється і доповнюється матеріал, що вивчався в аудиторії, шліфуються навички діалогічного мовлення. У процесі таких неформальних зустрічей студенти долають психологічний бар'єр, що допомагає усунути мовний бар'єр.

Неабияке значення для адаптації студентів має їхнє входження в соціокультурний простір України, знайомство з її історією, культурою, національними традиціями. Цьому сприяють навчальні екскурсії, головна мета яких – отримати країнознавчі відомості з теми „Місто, де я живу і навчаюсь”. У першому семестрі велику увагу ми приділяємо безпосередньо аудиторній роботі, тому проводимо лише дві оглядові екскурсії: першу після вивчення ввідного фонетичного курсу, другу – під час вивчення основного граматичного матеріалу. Для другого семестру (III концентр) розроблено 9 екскурсій з урахуванням мовного, мовленнєвого та країнознавчого матеріалу посібника з української мови для іноземців.

Вивчаючи дієслова руху, ми проводимо екскурсію центром міста; до уроку на тему „Мистецтво” оглядаємо літературно-художні пам'ятки Полтавщини та відвідуємо картинну галерею. Знайомлячи студентів із системою освіти України, відвідуємо одну зі шкіл міста, а до музею космонавтики йдемо, вивчаючи розділ „Людина та наука”. До навчальних занять за темами „Проблеми війни та миру”, „Природа і ми”, „Спорт та збереження здоров'я людини” проводимо екскурсії місцями бойової слави, парками та скверами міста, буваємо на місцевому стадіоні та спортивних комплексах.

Кожна з екскурсій побудована таким чином:

- введення країнознавчої інформації з урахуванням граматичної теми, яку вивчають на уроці, введення незнайомої лексики, читання коментарів до незнайомих понять, імен, реалій;
- власне проведення екскурсій;
- закріплення і розширення отриманої країнознавчої інформації (виконання вправ комунікативного та ситуативного спрямування з використанням наочності);
- виявлення аналогічної інформації про батьківщину студента.

Така робота дає змогу викладачеві мотивувати навчально-пізнавальну діяльність студентів та допомагає їм включитися в соціокультурні відносини з мешканцями нашої країни.

Соціально-культурній адаптації сприяє вивчення студентами-іноземцями курсу „Країнознавство” та їхня участь у підготовці та проведенні засідань мовного клубу, що традиційно відбуваються на нашому відділенні.

Вищезгаданий лінгвокраїнознавчий курс складається з двох розділів: деякі відомості з історії України та культура й традиції українського народу від найдавніших до найновіших часів. Як уже зазначалося, курс „Країнознавство” має на меті ознайомити студентів не лише з фактами історії та культури України, а здебільшого адаптувати їх до нового незвичного для них оточення (релігійних, моральних, етнічних особливостей, відмінних від тих, в яких ріс і виховувався студент). На заняттях з країнознавства студент засвоює нову лексику, знання якої знадобляться йому при вивченні на першому курсі таких дисциплін, як „Історія України”, „Основи права”, „Релігієзнавство”, „Історія світової та української культури”.

Ми розробили посібник „Тексти для читання з країнознавства”, призначений для самостійної роботи студентів. Він містить відомості з історії України, матеріальної та духовної культури нашого народу, об’єднані в 16 тем.

Кожна тема починається з плану, потім подано адаптований текст, після нього – завдання і питання для самоконтролю та словник російською, англійською, французькою та арабською мовами.

Вивчення цього курсу розвиває мовленнєві навички: студент вчиться не лише відповідати на запитання, знаходити головну інформацію в тексті, а й будувати власне монологічне висловлювання на задану тему, порівнювати явища української історії та культури з історичними подіями рідної країни.

Знання, отримані під час вивчення курсу „Країнознавство”, студенти активно демонструють при проведенні засідань клубу „Меридіани дружби”. Членами цього клубу студенти стають вже на першому засіданні, яке звичайно проводиться на початку навчального року. Членство в клубі зберігається до закінчення академії. Випускники відділення з великим задоволенням відвідують засідання, а частенько й самі беруть участь у підготовці вечорів.

Навчаючись на основних факультетах не тільки УМСА, деякі ентузіасти приїжджають навіть з інших міст, щоб взяти участь у черговому засіданні клубу.

Засідання клубу, як вище зазначалося, проводять приблизно один раз на місяць, тривалість їхня 90 хвилин. Господарями кожного вечора є студенти однієї з академічних груп під керівництвом свого викладача російської мови (він же є і куратором).

Роботу клубу „Меридіани дружби” планують на один рік. Навчальний матеріал ускладнюється від одного засідання до іншого. Так, перше засідання називається „Знайомство”. Як і кожному наступному, йому передує велика підготовча робота. Від кожної країни один представник готує доповідь про свою батьківщину. Крім цього, студенти складають доповіді про Україну, Полтаву, підготовче відділення, вчать вірші і пісні мовою, яку вивчають. Безумовно, під час індивідуальної роботи з кожним учасником відпрацьовують виразне читання, пояснюють незнайому лексику.

Часто під час засідань проводять конкурси на краще знання прислів’їв, приказок, загадок на задану тему. Задля успішного проведення конкурсів попередньо здійснюють підготовчу роботу з усіма членами клубу. Так, особливо кропітка робота з кожним учасником вечора чекає на нас під час підготовки новорічного засідання. У цей час розширюємо країнознавчі відомості про природу, національні свята України, активізуємо тематичну лексику. Студенти вчать приказки, прислів’я, загадки та вірші про зиму. Особливий інтерес викликають передбачення, що витягують студенти з „чарівної рукавички” Діда Мороза!

Коли на засіданні передбачається виконання пісні, попередньо її текст друкують на окремих аркушах, семантизують незнайому лексику, вчать мелодію. Це сприяє подальшому засвоєнню артикуляційної бази, закріпленню навичок вимови звуків, роботі з ритмікою слова, синтагматичним членуванням речень, злитністю читання основних та мінімальних синтагм. Під час вивчення пісні використовують основні методичні прийоми постановки та корекції звуків, але враховують, що співати легше, ніж говорити, тому вивчення та виконання пісні допомагає студентові відчувати ритмічність віршованого мовлення, а мелодія музичної фрази – безпомилково ставити наголос у словах. Усе це сприяє розвитку фонематичного слуху, слухової спостережливості та пам'яті.

Залежно від контингенту студентів (їхньої рідної мови, рівня підготовки з російської мови і т. ін.) індивідуальна робота з ними під час підготовки засідання клубу може бути різноманітною – від звичайної репетиції до скрупульозної роботи у напрямках, зазначених вище.

Студенти, не залучені до підготовки засідання, звичайно беруть активну участь у вікторинах, командних конкурсах і конкурсах уболівальників. Для успішного проведення таких конкурсів заздалегідь готують потрібний реквізит. Для оцінювання конкурсів інколи обирають журі. Попередньо обговорюють призи, які отримують переможці (з цією метою готують набори листівок, значків, календарики з видами Полтави, лінійки, олівці, ялинкові прикраси, солодощі тощо).

Засідання нашого клубу звичайно проводяться або у великій аудиторії, або в одному з комфортних кафе академії, де можна провести рухому гру, поспівати і навіть потанцювати. Велику роль у проведенні засідань клубу відіграють ведучі. Це насамперед викладач мови, а також його помічники – студенти, які добре володіють мовою. Під час репетиції викладач відпрацьовує з ведучими формулювання завдань, коригує їхню вимову, прогнозує відповіді конкурсантів. Зазвичай викладач оголошує тему засідання, пояснює більшість завдань, допомагає обрати журі, організовує конкурс.

Основу засідання становлять доповіді, вірші, пісні, об'єднанні єдиною тематикою, для чого ретельно відбирають інформацію і тексти, які мають художню і пізнавальну цінність. Вони доступні для сприйняття студентів та співвідносяться з рівнем їхньої мовної підготовки, деколи проводять адаптацію текстів.

Велику увагу приділяють роботі з лексикою. У межах кожної теми визначено лексичний матеріал, який потрібно проаналізувати та засвоїти. Це загальнонавчана, безеквівалентна та фонова лексика з яскраво вираженою національно-культурною семантикою. При цьому використовують різноманітні способи семантизації: наочність, добір синонімів чи антонімів до нових слів, пояснення значення похідного слова через його словотвірну структуру, тлумачення слова через опис його значення, перелік слів, що передають видові поняття стосовно пояснюваного слова. Зазвичай на засіданні клубу присутні студенти різних мовних груп, тому майже не використовують такий спосіб семантизації, як переклад слова на рідну мову.

Наступного дня після засідання клубу студентам пропонують на занятті з мови скласти усну розповідь про вечір, провести діалоги, написати листа рідним чи друзям про чергове засідання клубу або виступити перед друзями з повідомленням на цю тему, написати статтю до факультетської газети.

Значну увагу приділяємо ознайомленню студентів з українськими традиціями.

Наприклад, на одному із засідань на тему „Вас вітає Україна” студенти можуть показати свою мовну компетенцію під час проведення конкурсу знавців української мови, ознайомитися з такими символами, як рушник, калина, хліб-сіль; можуть не лише побачити, а й одягти національний український костюм, глибше зрозуміти національну культуру і традиції нашої країни, про які довідалися на заняттях з країнознавства. З великим задоволенням, вивчаючи особливості української національної кухні, студенти куштують страви (галушки, вареники), які приготували викладачі. При цьому студенти-іноземці мають потребу розповісти про національні традиції своїх країн та народів, показати свій національний одяг.

Таке поєднання навчального та виховного процесів дає деяку можливість керувати процесом адаптації, міжкультурної комунікації та сприяє безболісному входженню іноземних студентів у комунікацію з представниками української культури.

Отже, можна зробити висновок, що запропоновані курси та система виховної роботи сприяють соціально-культурній та психологічній адаптації іноземних студентів на початковому етапі навчання, а також спрямовані на подолання мовних труднощів в умовах українсько-російського білінгвізму, на входження іноземця в новий історико-культурний простір, нову сферу суспільних, міжособистісних та групових відносин й визначають пристосованість особистості до певного соціального середовища.

A FEW ASPECTS OF THE SOCIO-CULTURAL ADAPTATION OF FOREIGN STUDENTS IN THE PROCESS OF LEARNING UKRAINIAN

Larisa Bogynya

*The „Ukrainian Medical Dental Academy”
State Institution of Higher Education (Poltava)*

Every year foreign citizens from countries in the Middle East, the Far East, Africa, and Asia travel to Ukraine to study at various Ukrainian institutions of higher education. These students were born and raised in societies that differ from European societies in their habits, traditions, laws, worldview, and religious confession. As a result, when they arrive in the Ukrainian surrounding these students have problems of not only a linguistic but also a psychological character. The process of socio-cultural adaptation requires both educational and nurturing activities not only on the preparatory educational level but also throughout the whole period of the foreign student's stay in Ukraine.

Key words: Ukrainian as a foreign language, country studies, socio-cultural adaptation.